

Det är kvinnan bakom allt...

Luthers rekordrika hustru

TEXT: HEDVIG LÅNGBACKA

Nej, det var inte Katarina von Bora som inspirerade Martin Luther till att spika upp sina 95 teser eller att utmana påven. Han hade inte ens träffat henne när han satte igång den process som till hans egen stora förvåning ledde, inte till EN reformerad katolsk kyrka, utan många kristna samfund. Hon kom in i hans liv långt senare under dramatiska former.

Men det råder inga tvivel om att reformatorn och den f.d. nunnan levde gott tillsammans, i ett äktenskap där de var sällsynt jämlika för sin tid. Hans teologi påverkades av hans lyckliga familjeliv och deras familjetrevnad blev mönsterbildande.

Olika legender har vävts kring Martin Luthers hustru – t.ex. den att hon och de nio andra nunnorna från cisterciensklostret Marienthron i Nimpschen flydde inkrupna i tomma öltunnor. Olika källor förhåller sig litet olika till den historien – däremot är det klart att när Luthers skrifter började spridas hittade de också sin väg till flera kloster, särskilt boken En kristen människas frihet. Det ledde till att många munkar och nunnor på allvar började ifrågasätta klosterväsendet som institution.

Luther som ju själv var munk, tyckte att hela tanken med kloster, askes och insamlande av goda gärningar till mänsklighetens fromma var helt felaktig. Livet skulle levas ute bland människorna, i vardagen – bön och fasta var bra, men frälsningen kom inte genom dem, utan genom tron och endast tron.

Hans tankar väckte som bekant gehör och bland

dem som omfattade dem fanns alltså Katarina von Bora. Hon var 24 år gammal när hon lämnade klostret; där hade hon bott sedan hennes adliga föräldrar råkade på obestånd, som det kallades och de inte längre hade råd att hålla henne i skola. När hon var femton år tog hon slöjan, om av övertygelse eller pga omständigheternas tvång vet vi inte. Hennes livsöde kunde ha blivit som så många andras som av en eller annan anledning gick i kloster.

Men hon drogs alltså med av den stora förändringen. Hon och hennes klostersistrar, bland dem fastern Magdalena, fördes till Wittenberg och fick hjälp och stöd av Luther och hans vänner. De flesta av dem togs emot av släktingar och gifte sig. Katarina fattade starkt tycke för en ung adelsman som också ville gifta sig med henne, men vars föräldrar vägrade godkänna det. En adelsman och en förmynd nanna, det gick inte an.

Hon repade sig efter hjärtesorger och fick andra friare. Men hon meddelade helt framt en av dem att hon inte skulle ha någonting emot att gifta sig, om det vore med doktor Luther. Som tydligen blev tagen med total överraskning – inte hade han alls tänkt gifta sig!

Men närmare bekantskap med Käthe, som han

började kalla sin hustru, ledde till samförstånd och giftermål. Vigseln skedde i juni 1525.

”Den största gåva av Gud”

Alla källor vittnar om att äktenskapet blev mycket lyckligt och för sin tid ovanligt jämlikt. Luther visade på många sätt att han uppskattade och älskade sin hustru och ansåg henne som sin jämlike, även om deras uppgifter i livet var olika. I sina brev till sin hustru kallade Luther henne ibland för Herr Käthe eller doktor Käthe, och berömt är citatet ur hans brev ”Det är den största gåva av Gud att ha en from, vänlig och gudfruktig maka, som man kan leva i en-dräkt med och som man kan anförtro allt man äger, ja både kropp och liv.”

Katarina var av allt att döma en energisk och praktiskt begåvad person. Och det behövdes! Luther själv var föga intresserad av praktiska och ekonomiska ting och inte det minsta begåvad på det området. Så det föll på Katarina att se till att vardagen i det stora och vänsälla hushållet löpte.

Morgonstjärnan på Zuldorf

De nygifna makarna flyttade först in i det så kallade Svarta klostret, som övergavs av munkarna under den tiden. I början hade de så ont om pengar att teologiedoktorn skolade om sig till urmakare. Så mycket urmakeri blev det i alla fall inte – familjen understöddes av kurfursten Fredrik av Hessen och så var Katarina alltså en osedvanligt driftig och begåvad kvinna, som såg till att det fanns mat på bordet. Luther fortsatte som professor vid universitetet och kunde arbeta med sitt storverk, att översätta Bibeln till tyska.

Makarna fick sex barn och tog dessutom hand om fem föräldralösa barn som fick växa upp hos dem. För att få pengarna att räcka hade Katarina betalande matgäster; studenter vid universitetet och skolpojkar från stadens skola. Luther älskade att sitta och prata vid matbordet och bjöd gärna och ofta in gäster. Så det måste ha varit ett logistiskt mästestycke att sköta mathållningen i familjen.

Det blev betydligt lättare när familjen tack vare en gåva av fursten kunde flytta till lantgården Zuldorf strax utanför staden. Där anlade Katarina hönsgård, köksträdgård och fiskdamm. Hon skaffade husdjur och en humlegård – tack vare den kunde hon brygga det av sin make så prisade ölet! Hon var, som kvinnor fick vara på den tiden (också) sist i säng på kvällen och först ur sängen på morgonen. Och kallades av sin man för Wittenbergs morgonstjärna.

”Min käre och dyre man”

Makarnas liv blev inte lätt. Stora delar av Europa var i oreda och uppror med anledning av det som Luther och hans anhängare hade startat – den reformation av katolska kyrkan som kom att leda till uppkomsten av alldeles nya kristna samfund. Av bevarade brev kan man utläsa att Käthe ofta var nog så orolig för sin ”käre och dyre man” när han som så ofta var ute på resor och också annars – han blev ju lyst i bann av påven och var en tid fredlös, d.v.s. vem som helst hade kunnat döda honom utan att bli straffad.

Av de sex barnen dog två mycket unga och sörjdes djupt av sina föräldrar. Men annars var familjelivet ljus och lyckligt. Luther skrev i ett brev ”Ju fler barn, desto större lycka”. Han älskade sina barn och det är knappast orimligt att anta att Katarina, barnen och det gladlynta familjelivet präglade hans syn på hurdan en god kristen människas liv skulle vara, och alltså hans teologi.

Katarinas och Martins hem, fyllt med musik och långa samtal med många gäster blev stilbildande för prästgårdskulturen i hela norra Europa. De prästfamiljer som genom tiderna har haft ljus i fönstret och öppna dörrar för sin församling är, medvetet eller omedvetet, paret Luthers efterföljare.

”Det måste ske”

Storartad måste hon ju ha varit, Luthers kära Käthe. Modig och stark och from var hon alldeles säkert. När hon fick bud om att hennes man dött på en resa år 1546 skrev hon till en svägerska: ”Om jag haft ett furstendöme eller kejsardöme kunde jag aldrig ha sörjt så djupt, om jag förlorat det, som då nu vår Herre tagit denne käre och dyre man ifrån mig”. Men också ”Det måste ske – och emedan det måste ske. Måste det vara gott”.

Änkor hade det svårt på den här tiden, också Katarina. Enligt lagen hade hustrun inte arvsrätt efter sin man, men Luther hade skrivit ett testamente som gav henne all sin egendom. Det berättas att en del tyckte att testamentet borde förklaras ogiltigt, men kurfursten bestämde att det skulle gälla. Katarina fick också en liten pension av en grevefamilj och av kung Kristian III av Danmark (detta eftersom hans far hade varit god vän med Luther). Så de sista åren av sitt liv behövde Katarina inte leva i oro för om pengarna skulle räcka.

Men pesten var en lika reell fara som fattigdomen och när en epidemi närmade sig Wittenberg tog Katarina sitt pick och pack och sin yngsta dotter Margareta och flyttade först till Magdeburg och sedan till Thorgau, där hon dog 1552, efter ett långt och alldeles ovanligt innehållsrikt liv.